

eum obsequium et venerationem, quae Ecclesia illi, et Beatisimo Petro Christianam Fidem refert acceptam. Hanc sententiam Frescobaldus florentinus Presbyter evertere conatus est in dissertatione, cui titulum indidit: *Pedilavium*. Eam tamen haud ita a veritate alienam iudicavit Orlandius Ordinis Praedicatorum cap. 13. sui operis, quod inscripsit: *Duplex lavacrum in Coena Domini fideliter exhibut*. Fuere alii, qui tertiodecimo illo repraesentari putarunt D. Matthiam, qui in Jodae locum postea suspectus est. Frescobaldus omni studio connisus est ostendere, Patremfamilias exprimi, cuius in domo Christus Dominus celebravit Pascha: contendit enim, Jesum illi itidem, ut duodecim Apostolis suis, pedes abluisse, quod Orlandius vehementer improbat. Constans plane fuit semper, ac tenax duodenarii numeri Ecclesia Orientalis, ut patet ex Euchologio, ubi non uno in loco mentio eius numeri fit in Officio, quod dicitur, *Divini et Sacri Lavipedi*. Hunc fuisse et olim morem Ecclesiae Occidentalis, ac praesertim Romanae usque ad Pontificatum Innocentii VIII., sub eodem Pontifice, inde plane coepit primum lavari pedes tredecim Pauperum, eumque ritum servatum fuisse a sequioribus Pontificibus, ex variis mss. Apostolicorum Caeremoniariorum Diariis constat, in quibus semper tredecim Pauperes recensentur.

CAPUT XI.

De Feria sexta in Parasceve.

I. Pervetusta plane, et communis nomenclatura Feria sexta maioris et sanctioris hebdomadae appellata est *Parasceve* idest *Praeparatio*, relatione habita ad Dominicam Paschatis. Communis Eruditorum sententia est, Apostolorum divinorum Mysteriorum, quorum testes fuerant, Festi instituentes, unum praecipisse in honorem Dominicæ Passionis, uti observat S. Augustinus in *Epistola XIV. novae editionis*; quod quidem Festum licet augustissimum esset, precibus tamen, ieuniis, et mortificationi-

bus potius, quam laetitiae signis celerabatur. Scite autem notat Grancolas in *Breviarium Romanum*, cap. LXIII. *Paschatis* nomine hanc diem Parasceves appellari a Tertulliano, et quidem non uno in loco, praesertim Lib. *Adversus Judaeos*, cap. X. et Lib. *De Oratione*, cap. XIV. ubi mortem Christi in *Judaeorum Paschate* figuratam notat. Cum itaque Parasceve dies sit luctus atque tristitiae, ut inter alios Patres tradunt Sanctus Innocentius Papa I. in *Epistola I. ad Decentium Euquibinum Episcopum*, cap. IV. et Patres Concilii IV. Toletani, can. VIII. recte admodum ex Caeremoniali Episcoporum cautum est, ut Altare, Sedes Episcopi, sedilia Canonicorum, ac tota Tribuna sint penitus denudata, ad indicandum scilicet luctum ex morte Reparatoris nostri Jesu Christi, qui in Cruce denudatus fuit.

II. Ritum ponendae Sanctae Crucis super Altari sexta ipsa Feria, sane antiquissimus est, ut Ordo Gelasianus monet. Jerosolymis olim vera Crux, in qua Salvator pendit et expiravit, omnibus hac dumtaxat die adoranda praebebatur, teste S. Paulino in *Epistola XXXI. ad Severum novae editionis*, cap. VI. Celebrem fuisse vel primis saeculis (1) Feriam sextam in Parasceve ob celebrationem praesertim Mysterii Sanctae Crucis, antiqui Patres docent, inter quos multa de ea celebritate notat S. Isidorus Lib. *De Officiis Ecclesiasticis*, cap. XXXIX. Mos fuit Romanae Ecclesiae, et aliarum etiam complurium, ut Feria sexta in Parasceve solemnis Processio instrueretur variis caeremoniis adornata. Fiebat nudis pedibus, virique pariter, ac mulieres varias Ecclesias visitabant, ut testatur Auctor vitae S. Constabilis Abbatis Cavensis apud Bollandum ad diem XVIII. Februarii. Summus Pontifex cum Clero nudis pedibus procedebat ad Ecclesiam Sanctae Crucis, dicendo septem Psalms poenitentiales. Praeclarissimi vero sunt ritus, quos in memorata Processione servatos recenset Romanus Ordo

(1) Catalano, *Caeremoniale Sanctae Romanae Ecclesiae*. Liber secundus Cap. LI.

XII. Auctore Cencio, cap. XIII. nigro colore uti Ecclesiam Feria sexta in Parasceve, est quidem antiquus Romanae Ecclesiae ritus, cuius meminit Ordo Romanus XIV., in signum scilicet luctus ex morte Domini. At vero licet ex multis Ordinariis constant usus nigri coloris in Parasceve adhibiti, non desunt tamen Ordinaria complurium Ecclesiarum, ex quorum praescripto vestimenta Sacrorum Ministrorum rubri erant coloris.

III. Vigilias huius diei nocturnas, uti in Natali, et in Epiphania Domini, ab hora noctis tertia incipiebat Ecclesia Gallicana. Huiusc antiquissimae consuetudinis testis locupletissimus existit Gregorius Episcopus Turonensis. Verum in pervetusto Ordine I. Romano, et in manuscripto Ordinario Lucae Cosentini Episcopi, ut alia omittam, media noctis hora designatur. Quod autem spectat ad huius diei horas diurnas, submissa hae voce, et sine cantu ex antiqua consuetudine solent decurri. In quibusdam locis communiter in Choro non dicebantur, sed privatum, testesque eius discipline sunt complures Libri Rituales, quos recenset Edmundus Martene in Operre: de antiqua Ecclesiae disciplina cap. XXIII. num. III. Oratio, ac prostratio ante Altare initio Officii, in multis antiquis Ritualibus, atque Ordinariis occurrit. Porro olim in Turonensi S. Martini Ecclesia, ut ex eiusdem Rituale constat, sacri Ministri septem Psalmos poenitentiales ante Altare prostrati recitabant. Nudum est Altare, quia pridie mappae sublatae sunt; ad denotandam Salvatoris nuditatem; una vero tantum mappa, quam antiqui Romani Ordines Syndonem appellant, tempore Missae super Altare extenditur, quae significet syndonem monumenti, ex Durando, ubi varios antiquos ritus, qui servari solent, pie ac mystice enarrat.

IV. In utraque Ecclesia peragitur hac die Missa Praesanctificatorum, in qua etiam olim ex diei praecedentis Sacrificio non modo Celebrans, ut hodie apud nos fieri assolet, sed et Ministri, aliquique Clerici, et ipse quoque populus communicabant. Haec Missa ex Ordine Gelasiano, et ex aliis antiquis Ordinariis variarum Ecclesiarum,

ab hora quidem nona incipiebat, cui etiam nonnullae Ecclesiae ignis novi benedictionem praemittebant. In aliis quoque, maxime Canonicorum Regularium Ecclesiis, ut testatur Martenius, ante Officium, appropinquante hora diei nona, Hebdomadarius aquam benedictam faciebat, ac deinde dicta Nona solemnri ritu Altaria lavabat. Hodiernum Officium in antiquis Sacramentariis, Ordinibusque Romanis, unum et idem reperitur. Sicut hodie, ita et antiquitus a duabus Lectionibus incipiebat, in quorum fine dicebantur *Tractus* ipsi, qui recensentur in hodiernis Missalibus. Incipit hoc Officium Feria VI. in Parasceve a Lectionibus, quia ut notat Durandus, in primitiva Ecclesia omnis Missa a Lectionibus inchoabat. Et leguntur Lectiones sine titulis, quoniam tune amisimus Christum Caput, qui nos illuminat, sicut tituli illuminant Libros. Addit et alia Durandus, quae et ante ipsum inter alios notaverat Joannes Belethus in sua *Divinorum Officiorum explicatione*, cap. XLVIII. Sed lubet posterioris Auctoris verba hoc loco describere: *Leguntur autem duae Lectiones, quia pro duobus populis Christus passus est, Gentili videlicet, et Hebraeo, vel pro salute carnis, et animae. Unam sumptam ex Lege, aliam ex Prophetis, quia Christi passio a Prophetis fuit pronunciata, et a Lege et Patriarchis praefigurata.*

V. De Passione hac die cantanda(1) illud hic admonendum quod licet communiter legatur ex Evangelio S. Joannis, in Missali tamen Ambrosiano, anno MDLV. edito notatur ex Evangelio secundum Matthaeum. Teste Durando Lib. VI. sui Rationalis, cap. LXXVI. legebatur hac die Passio non modo super nudum pulpitum, sed etiam nudis pedibus; et in quibusdam Ecclesiis sindon, seu tersonia, vel vestes Altari nudato superponebantur usque dum Passio legeretur, cum vero Cantor ad eum locum pervenerat, *Diviserunt sibi vestimenta mea*, tunc Subdiaconi sindonem illam tollebant, repraesentantes hi

(1) Catalano, *Caeremoniale Episcoporum commentarius illustratum*. Liber secundus. Caput LII.

storiam, quia quatuor milites Christum crucifigentes, uestem Christi sustulerunt. In Ecclesia Suescionensi, Passione finita, olim Subdiaconus Evangelii textum quasi in occulto sub sua infula acceptum, velut in sinu suo ad sepulchrum deferebat, teste Edmundo Martene in Libro: *De antiqua Ecclesiae disciplina in celebrandis officiis*, cap. XXIII. num. XI. Idem ritus obtinuit etiam in aliis Ecclesiis. Proxime post recitatem Christi Domini Passionem, Sermonem de eadem haberi, antiquissima est Ecclesiae consuetudo, quae Patrum complurium auctoritate confirmari posset, praesertim vero S. Leonis Magni, a quo, ut in eius operibus videre est, decem et novem de Passione Domini Sermones concinnati sunt, et ad populum habiti. In die Paraseves prisci aevi morem fuisse, ut Fideles extra Civitatem convenienter ad audiendam concionem, testis est S. Chrysostomus in prima sua oratione habita in Paraseve, ubi etiam causam eius ritus adiecit, dicens: *Ut Christum extra Civitatem Crucifixum ceu Pastorem sequantur et oves.* Addit praeterea idem S. Pater, locum, quo conveniebant, fuisse Coemeterium, quoniam eo die Christus ad mortuos descendit.

VI. Esse antiquissimum ritum, ut post Passionem dicantur orationes solemnies, quae hodieque in Missali leguntur, per vestigi Libri Rituales nos docent, inter quos Durandus Joannis Belethi interpretationem describens Lib. VI. sui *Rationalis* cap. LXXVI. num. XI. ita inquit: *Quia vero Christus in Cruce pendens prolixe oravit.... ideo et nos, postquam recitata est Passio eius, Orationes dicimus.* Orationes ipsas solemnies dici olim quotidie consuevisse, earumque mentionem facere S. Augustinum in Epistola ad Vitalem, Caelestium l. in Epistola ad Episcopos Galliae, S. Leonem, S. Prosperum, et alios, affirmantes, huiusmodi orationes aeo suo dici consuevisse ubique terrarum, notat Grancolas in Commentario historico ad *Breviarium Romanum*, Lib. II. cap. LXIII. ubi etiam scite observat, a septimo tantum saeculo Liturgiae abbrevianda causa, Feria IV. maioris hebdomadae, et Feriae VI. Paraseves addictas fuisse, postea vero Feriae VI. tan-

tum assignatas. In Ecclesia Mediolanensi orationes solemnies post vespertas decantantur, et quidem singulæ a singulis Sacerdotibus. In quibusdam Ecclesiis Sacerdos alba et stola tantum amictus orationes pronuntiabat. Ita ex Missali Augustodunensi et ex Rotomagensi.

VII. Crucis denudatio, et adoratio in Paraseve antiquissima est in Ecclesia, eiusque ritus fit passim mentio in Ordinibus antiquis Romanis, eiusque meminit Sacramentarium S. Gregorii Papae. Toto ad terram prostrato corpore adorari vel olim consuevit hac die Crucem, docent vulgatus Alcuinus, et Amalarius. Similia docent alii Auctores de Divinis Officiis agentes, ubi ritum adorandæ Crucis in Paraseve enarrant. In quibusdam Ecclesiis duo Presbyteri Crucem ipsam baiulabant; ad notandum, inquit Durandus, quod in Christi persona duae fuerunt Naturæ, Divinitatis videlicet, et Humanitatis. Quod dicitur: *Popule meus quid feei tibi, aut in quo contristavi te, responde mihi: quia eduxi te de terra Aegypti etc.* ad Divinitatem refertur. Quod vero sequitur: *Parasti Salvatori tuo Crucem*, ad Humanitatem. Huiusmodi impropria, quae iuxta Rubricas Missalis cantantur post denudationem Crucis, Durandi aeo, in aliquibus saltem Ecclesiis, ipsam Crucis denudationem praecedebant. Notat autem Martene in suo Opere: *De antiqua Ecclesiae disciplina etc.* cap. XXIII. num. XVII. prostratos olim Sacerdotes, antequatn Crucem de oscularientur, devotissimas ad Christum preces aliquas direxisse. Oblatio pecuniae hac die ad Crucem, est ritus profecto antiquus, cuius meminit Romanus Ordo XII. Auctore Cencio, cap. XIII. Juxta S. Gregorii Sacramentarium Crucis adoratio, et Communio fiebant vespere.

VIII. In fine cuiusque improprietatis (1), interea dum Crux adoratur, canitur celebre Trisagium, et quidem graece, et latine, *Sanctus Deus, Sanctus fortis, Sanctus immortalis, miserere nobis.* Menologium Graecorum narrat, sub Imperio Theodosii vigesimaquarta die Septembri

(1) Vide Brunetti, *de Trisagio.*

vehementissimo terrae motu Constantinopolim esse concussam: Imperatorem una cum Proculo Patriarcha, et populo universo ad implorandam Dei opem confugisse; puerum repente in aera sublatum; cumque omnes metu perterriti exclamarent *Kyrie eleison*, puerum in terram descendisse, atque alta monuisse populum voce, ut Trisagium caneret ad hunc modum, *Sanctus Deus, Sanctus fortis, Sanctus immortalis*, vixque ea loquutum, repente mortuum concidisse. Devota haec oratio in Ecclesia Orientali frequentissime usurpatur. Ea vero hac die praesertim utitur Occidentalis Ecclesia, latine, ut propriam suam linguam adhibeat; graece vero etiam, ut alludat illi divinae voci, quam puerum illum diximus Constantinopoli edidisse. Hunc eundem hymnum nobili scriptio-ne pluribus explicavit S. Joannes Damascenus in peculiari Libro, de *Trisagio*, in quo eamdem historiam memorat, repetitque Libro III. de *Fide orthodoxa*, cap. X., ubi etiam prodit, in VI. Synodo Oecumenica decantatum fuisse, in fine scilicet primae Actionis, quando Dicorus damnatus est, eiusdemque impietatis consortes haeretici: atque subiungit Petrum Fullonem, ut invenheret haeresim Theopascitarum, qui naturam divinam passam in Cruce falso affirmabant, ea verba Trisagio addidisse: *Qui Crucifixus est pro nobis, miserere nobis*; quod a Catholicorum coetu recte reprobatum fuit.

IX. Post factam Crucis adorationem afferebatur ad Altare (1) Corpus Christi ex praecedentis diei sacrificio reservatum. Longum plane esset varios Ecclesiarum ritus describere in ea processione, in qua Corpus Domini a Sepulcro defertur ad Altare. Ex Missali Tolosano, ubi solemni cum processione Corpus Christi, ad Altare deferetur, Cantores hanc canebant Antiphonam: *Hoc Corpus Christi, quod pro vobis tradetur*. Hodie cantatur: *Vexilla Regis prodeunt*. Auctorem ipsius hymni esse Venantium Fortunatum, post Baronium notat Gavantus in *Rubricas Missalis Parte IV*. Tit. IX. num. XIII. Antiqui

(1) Eveillon, *De processionibus Ecclesiasticis* Cap. X.

vero nihil canebant, sed summo cum silentio haec omnia peragebant. Celebrans ipse Sacramentum a sepulcro affert ad Altare, sed antiquitus id siebat a duobus Presbyteris, ut videre est apud S. Gregorium in *Sacramentario*, in Ordine Romano in *Officio* huius diei, et Amalarium Lib. I. de Eccl. Offic. cap. 15. Missa, quae hoc die celebratur, ut iam alibi notavimus, appellari solet Missa Praesanctificatorum. In Ecclesia Graeca haec Missa dicitur omnibus Quadragesimae diebus, Sabbato, et Dominica exceptis, ut constat ex Laodicena Synodo. Ac de eiusmodi consuetudine, quam servat Occidentalis Ecclesia celebrandi in Parasceve Missam Praesanctificatorum, vetera reperias documenta apud Pouget Inst. Catholic. tom. 1. pag. 841. tom. 2. pag. 272. Amalarius, et Alcuinus huius rei rationem afferunt; quia in hac die Dominus se ipsum obtulit, et ipsa oblatio sufficit ad salutem credentium. Deposito super Altari Sacramento cum Calice vino aqua mixto, Episcopus seu Sacerdos celebrans orationem Dominicam cum sequenti *Libera nos* dicebat: deinde facta hostiae fractione, et in Calicem immissione, statim communicabat sub silentio, nihil amplius addens. Quo autem modo dici debeat Dominicana Oratio, variant quidem Rituales Libri, atque Missales: plena voce, ait Ordo Romanus XIV., voce submissa praescribunt Missales Libri Lugdunensis, et Parisiensis. Elevatur insuper sacrosancta Hostia altera tantum manu ad differentiam elevationis, quae fit post consecrationem, ne hac die videatur de novo consecrata, ut inter alios tradit Gavantus. Ceterum neque in Ordine Romano XIV. neque apud vetustiores Scriptores elevatio ipsa occurrit. In hac Feria sexta nemini sacra praebetur communio, nisi forte quaedam necessitas urgeat. Sed non hanc semper fuisse disciplinam, et hac etiam die populo sacras particulas distribui consuevit, ostendit Benedictus XIV. Institutio-ne 18. Totum hodiernum Officium nudis pedibus dicebatur, ut ait Lanfrancus. Rigidiora hodierna die ieiunia, et asperiora exercitia peragebantur. In pluribus Ordinariis, et apud Joannem Abrincensem legitur, quod hodie-

na die post Vespertas lavaretur Crucifixus aqua, et vino, de quo biberent quicumque communicaverant. Post Crucis adorationem in quadam sepulchro recondebatur, et interim cantabatur antiphona, *Sepulto Domino.*

CAPUT XII.

De Sabbato Sancto.

I. Seitissime adnotat Grancolas in Breviarium Romanum cap. LXIV. mysticam Jesu Christi requiem in sepulchro, descensumque ad inferos, tempus videlicet, quo eius anima a corpore separata fuit, seu Mysterium sepulturae, hodierna die celebrari ab Ecclesia, die scilicet Sabbati Sancti, cuius solemnitatem Sanctus Gregorius Nazianzenus in Oratione XLIII. confinium sepulturae, et resurrectionis Jesu Christi, iure ac merito appellat. Atque ut a prima ordiamur caeremonia Sabbati Sancti, cantatis horis, extinctisque usque ad principium Missae, quae sunt super Altare, candelis, extra Ecclesiam ignis e silice extunditur, quo carbones incendantur. Sacerdos novum ignem, et quinque incensi grana Cereo infigenda benedicit. Constans et perpetua fuit Ecclesiae disciplina, ut nulla re utatur, quin eam prius benedixerit. Per benedictionem novi ignis ex antiquo instituto incipitur hodiernum officium, licet non in omnibus Ecclesiis olim in usu esset. Illud plane constat, per vetustum fuisse ritum, accendendi sero novum ignem pro lampadibus, et cereis qui ardere debebant ad officium Vesperarum; quod cum singulis diebus fieret, propterea officium Vespertinum appellatum est *Lucernarium*, atque ita etiam a S. Hieronymo in *Epistola ad Laetam* appellatur, quod nempe circa Vesperam lampadas accenderentur. Octavo saeculo nulla erat in Ecclesia Romana huiusmodi benedicendi ignis caeremonia, quae tamen alibi iam tum viginisse deprehenditur ex Zachariae Papae Epistolis ad Bonifacium Episcopum Moguntinum apud Baronium ad ann. Christi 751. quibus Sanctus ille Pontifex ait eam

fuisse consuetudinem, ut Feria quinta ternae lampades accenderentur, quae arderent usque ad Sabbathum Sanctum, atque in eo, qui secretissimus esset Ecclesiae locus, ponerentur: Leo IV. anno 847. creatus Pontifex Homilia de Cura Pastorali. In Sabbatho, inquit, *Paschae, extincto veteri, novus ignis benedicatur, et per Populum dividatur.* Extant monumenta, quae probant morem, in Ecclesia Romana fuisse, e percuesso silice excutiendi ignis Feria quinta, ut constat e primo Ordine Romano. Thomassinus de dierum Festorum celebratione Lib. 2. cap. 14. ostendit, consuetudinem fuisse quarundam Ecclesiarum, ut quotidie ignis in eum modum, praesertim vero die Sabbathi, at solempni caeremonia Sabbatho Sancto excuteretur, quae consuetudo ineunte saeculo XI. ad solam Sabbathi Sancti diem contracta fuit. Et Pouget in *Institutionibus Catholicis* tom. 1. pag. 847. tum quod hactenus diximus confirmat, tum etiam causas affert eiusmodi caeremoniae. Itaque eam proponit quaestionem, cur hodie sit solemniter benedictio ignis recens excussi e silice? Atque ita respondet: *Hic est vestigium antiquitatis. Olim excutiebatur quotidie ignis e silice ad accendenda Ecclesiae luminaria, et fiebat prius ignis benedictio. Solempnitas hac die agitur huius ignis benedictio, quia ignis ille e silice excussus videtur Christi recens ex mortuis suscitati typum ferre.*

II. Quis tamen fuerit Auctor Arundinis, et cui saeculo referenda sit eius origo, penitus ignoratur. Bissus lit. A. num. 460. §. 4. cum multum de origine talis Arundinis quaesierit, fatetur se nihil invenisse. Martene de antiqua Ecclesiae disciplina in divinis celebrandis officiis ubi erudite satis suo more disserit de Ritibus Officii huius diei, nullum verbum facit de origine huius Arundini. Sed utecumque sit de tempore quo eiusmodi instituta sit caeremonia, profecto eam vetustam esse constat. In Ordine Romano Cardinalis Cajetani haec habentur: *Dianus iunior accipit Arundinem trium cubitorum.* Idem legitur in Ordine Romano Amelii, et in manuscripto Pontificali Apameensis Ecclesiae. Gayantus trium cande-